

УКРАЇНА
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
54001 м.Миколаїв, вул. Набережна,29
тел/факс: 37-37-06
20.03.14 № 01-12/108
на № _____

ВІДЗИВ

офіційного опонента на рукопис кандидатської дисертації

Гаргаун Яни Ігорівни «Юрій Бойко-Блохин: наукова та громадсько-політична діяльність», прийнятої до захисту на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.053.02 у Чорноморському національному університеті ім. П. Могили Міністерства освіти і науки України (спеціальність 07.00.01 – історія України)

Сучасність актуалізує минуле. Цей одвічний закон історичної науки, одночасно і фокусує увагу дослідників, і виконує функцію суспільного забуття, адже все що не потрапляє в парадигму історіописання не затримується надовго в нестабільних структурах колективної пам'яті. За радянської доби партійні ідеологи розгорнули безпрецедентну боротьбу з власним минулим, внаслідок чого сучасні дослідники вимушені поступово, крок за кроком, повертати з історичного небуття постаті видатних українців, що в силу специфіки часу виявились «неформатними» з точки зору пануючої кон'юнктури. Не виключення і постать видатного наукового та суспільно-політичного діяча української діаспори Ю.Г. Бойко-Блохина. Аналізу його творчого спадку та внеску у розвиток української національної ідеї присвячена дисертація Яни Ігорівни Гаргаун на здобуття ступеню кандидата історичних наук за спеціальність 07.00.01 історія України.

З огляду на тематику заявленого дослідження, можна зробити висновок про академічну сміливість авторки. Справа тут не стільки у відповідальності, обумовленій необхідністю заповнення лакун у вітчизняній історіографії, скільки у потенційній небезпеці впасти у нове поклоніння кумирам й безсумнівну суперечливість фігури самого Юрія Гавриловича.

Думка про формування національного світогляду Ю.Г.Бойко-Блохина в середовищі інтелігенції Миколаєва здається неймовірною, оскільки

світоглядні орієнтири міської громади мали діаметрально протилежну спрямованість. Дуже непростою та неоднозначною є і біографія видатного українця. Почавши свій шлях зразковим адептом українізації, він зазнав гонінь під час згортання НЕПу, але доклав максимум зусиль для інтеграції у радянське тоталітарне суспільство. Той факт, що станом на 1941 р. він вийшов на захист кандидатської дисертації доводить його прийняття системою. Далі окупація, робота в українській окупаційній пресі, прийняття націоналістичної парадигми, еміграція та розквіт генія Ю.Г. Бойко-Блохіна в умовах німецького академічного середовища. Цю особистість неможливо розглядати виключно як науковця. Юрій Гаврилович перебував на вістрії протистояння доби холодної війни, тому його тексти об'єктивно мають ознаки політичних технологій та інших риторичних нюансів публіцистики такого спрямування.

Отже, головна проблема, що стала перед дисертанткою - це сепарація з загального контексту Бойко-Блохіна як вченого-літературознавця, як ідеолога українського націоналізму та політичного діяча. Це завдання на кілька порядків ускладнює найгострішу проблему історичної біографістики, а саме абстрагування від особистісного рівня об'єкта дослідження. Тобто при вивченні будь-якої персоналії існує загроза формування в дослідника емоційного ставлення, що негативно впливає на якість аналітики. На нашу думку дисертантка в цілому справилася з цією проблемою.

Пропоноване дослідження має стандартну структуру з вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел та літератури, додатків. Авторкою підготований доволі великий текстологічний матеріал (250 сторінок, з яких 187 основний текст), що на нашу думку дещо перевищує оптимальний розмір подібних кваліфікаційних робіт. У вступній частині обґрунтована актуальність теми дослідження, визначено предмет та об'єкт, сформульована мета та завдання, визначений особистий авторський доробок та прикладне значення. Перший розділ присвячений загальнотеоретичним проблемам: історіографії, огляду залученої джерельної бази та

методологічного апарату. Другий розділ розкриває історико-соціальний контекст формування світогляду Ю.Г. Бойко-Блохіна, третій розділ присвячений теоретичному осмисленню доробку ученого. На наш погляд така структурна організації дозволила розкрити проблематику повно та послідовно.

Обрана тема належить до числа малодосліджених аспектів вітчизняної історії. Як через тривалу дискредитацію Ю.Г. Бойко-Блохіна за радянської доби, так і гостру нестачу джерел. В зв'язку з чим вона має чималий евристичний потенціал та важливе значення для вітчизняної історичної науки.

Дисертантка опрацювала надзвичайно великий масив емпіричного матеріалу, серед них документи чотирьох державних архівів України. У зв'язку з тим, що більша частина творчості та суспільної діяльності Ю.Г. Бойко-Блохіна припадає на німецький період його життя, повноцінне висвітлення заявленої проблематики було б неможливим без залучення архіву Українського вільного університету в Мюнхені. Грунтовна робота з джерелами в значній мірі забезпечила збагачення відчизняної історичної науки новою фактографією.

Слід відмітити вдалий огляд історії дослідження проблеми. Дисертантка довела її мало вивченість та намітила основні перспективні напрямки власного дослідження. Проблемно-хронологічний підхід використаний для систематизації наявного історіографічного масиву дозволив всебічно висвітити кон'юнктурні рамки, що обумовлювали специфічне ставлення до постаті Ю.Г. Бойко-Блохіна у радянський період та охарактеризувати зрушення у цій царині після серпня 1991 р. Цілком слушно авторка виділила в якості окремого історіографічного явища діаспорну літературу, яка сформувалась у принципово відмінному соціокультурному середовищі. При цьому їй вдалося абстрагуватись від ідеологічної конфронтації радянської та закордонної української літератури й виявити в цих двох історіографічних тенденціях пропагандистську складову (с.17).

Незважаючи на те, що постать Ю.Г. Бойко-Блохина виходить далеко за межі українського «національного простору». Він встиг проявити себе як локальний діяч культури, науки та просвітництва у Миколаєві, Харкові та Львові. Дослідниця приділила велику увагу регіональним аспектам творчості ученого та довела його значний внесок у становлення їх духовної спадщини. Тобто, отримані результати є надзвичайно актуальними для краєзнавчих студій.

У представленій до захисту науковій роботі майстерно реконструйовано біографію Юрія Гавриловича, здійснена періодизація основних віх його творчості, охарактеризовано політичний та соціокультурний контекст, що впливав на його ідейні погляди та наукову діяльність. З методологічної точки зору дисертація виконана в дусі позитивістської біографістики, що на нашу думку є сильною стороною роботи, адже такий підхід дозволяє зробити акцент на об'єктивних процесах та явищах, а не на гуманітарних абстракціях.

Напевно, одним з центральних досягнень дисертантки є концептуальна систематизація публіцистичного доробку Ю.Г. Бойко-Блохина та виявлення центральної ідеї, яку дослідниця сформулювала наступним чином: «Збереження української духовності її окремішності від російської, що має стати фундаментом для світового визнання української нації» (с. 161). Не менше значення має дослідження його ролі як теоретика українського націоналізму, особливо в контексті критики ідей Д. Донцова та спроб відмежувати «організований націоналізм» від так званої «донцовщини» (с.171).

Не зважаючи на те, що специфіка біографічних робіт передбачає відносно звуження предмету та об'єкту дослідження Я. І. Гаргаун опосередковано висвітила цілу епоху в житті української діаспори в Німеччині, через роботу двох інститутів, що мали безпосередній академічний вплив на українство у екзилі, а саме Український вільний університет та

Людвіг-Максиміліянс університету у Мюнхені. Ця обставина значною мірою підвищує рівень дисертації та її значення для академічного середовища.

Незважаючи на в цілому позитивне враження, робота не позбавлена недоліків, на які дисертантці слід звернути особливу увагу:

1. Термінологічний апарат завжди складає понятійну основу будь-якого наукового дослідження від його точності, коректності та доцільності залежить кінцевий результат роботи науковця. Текст дисертації Яни Ігорівни має певні проблеми з, не зовсім коректним, використанням термінології. Наприклад, термін «фашизм». Незважаючи на те, що питання про те чи були фашистськими режими в Німеччині, Іспанії та Португалії є спірним, а такі вчені як Ю. Евола та В. Віпермань схильні бачити в них суть одного явища, світова історична наука використовує термін «фашизм» виключно по відношенню до Італії часів Б. Муссоліні, а політичну систему Третього рейху кваліфікує «нацистською».

2. Доля Ю.Г. Бойко-Блохина пов'язана з проблемою переміщених осіб та «другою хвилею» української еміграції. Дослідниця робить некоректний висновок про те, що радянська влада вважала всіх, хто добровільно не повернувся до СРСР зрадниками. Ця точка зору є непідтвердженою, хоча і поширеною у публіцистиці та окремих наукових дослідженнях, але вона не спирається на документальну базу або принаймні заяви відповідних високопосадовців Радянського союзу. Так само дисертантка ідеалізує діяльність Бойко-Блохина з переміщеними особами, яка позиціонується як спроба вберегти співвітчизників від радянських переслідувань. Насправді ситуація була набагато складнішою. Англія та США перестали дотримуватись положень Ялтинського договору вже в травні 1945 р., тоді ж розгорнулася боротьба за переміщених осіб між військовими розвідками та спецслужбами колишніх союзників по Антигітлерівській коаліції. На цьому тлі Ю.Г. Бойко-Блохин виступає скоріш як агітатор, що поширював лейтмотиву англо-американської пропаганди, спрямованої на зрив репатріації та дискредитацію міжнародного авторитету СРСР. У той час теза

про переслідування в СРСР колишніх остарбайтерів та військовополонених є бездоказовою.

3. В цілому, авторці вдалося зайняти відносно нейтральну позицію в оцінці особи Ю.Г. Бойко-Блохіна, але в окремих моментах вона схильна абстрагуватись від об'єктивного історичного контексту та ідеалізувати його постать. Наприклад, його робота в окупаційній адміністрації та пресі не кваліфікується як співпраця з ворогом. Мало того дисертантка намагається відмежувати Бойко-Блохіна від основної маси колоборантів, наприклад, описуючи переїзд його родини до Києва вона зазначає: «У січні 1943 р. місто було наповнене втікачами, які рятували майно надбане спекуляцією, були «малороси», котрі стали німецькими поліцаями та здійснювали німецьку колоніальну політику. Справжніх політичних емігрантів було небагато» (с.80). Ми не розуміємо, як співпраця з німцями в силових структурах відрізняється від співпраці на інформаційно-культурній нивах. В обох випадках ми маємо справу з провадженням окупаційної політики. Можливо проблема трохи інакша? Нам просто варто зрозуміти, що поділ на «погано» та «добре» є одним з ідеологічних трафаретів, побутова реальність 1941-1944 рр. була позбавлена такої високої патетики, а ключовим питанням для жителів окупованих територій завжди залишалась проблема виживання. Ще раз згадуючи цей уривок, хочемо наголосити, що нам також не зовсім зрозумілий термін «малороси»?

4. Аналогічну проблему має аналітичне осмислення діяльності Ю.Г. Бойко-Блохіна в еміграції, тому що його академічна діяльність тісно дотикалась до політичної боротьби часів Холодної війни і треба зрозуміти той факт, що така постановка проблеми вже потребує сепарації ідеологем та їх деконструкції для виявлення їх прикладного значення.

5. Наявні певні методологічні помилки. Дисертантка зазначає про використання «статистично-аналітичного» методу. Справа в тім, що статистичні методи використовуються для описання явищ з внутрішньою неоднорідністю. Вони апріорі не надають додаткову інформацію, а для

підрахунку творчого надбання Ю.Г. Бойко-Блохина достатньо простої арифметики. Тому прикладне значення цієї складової заявленого методичного апарата нам незрозуміло. Так само як застосування цивілізаційного підходу, який валідний лише при вивченні макроструктур або абстрактних явищ, наприклад культури. При здійсненні біографічних досліджень його інструментальна роль сумнівна. Також дисертантка згадує про застосування методів джерелознавчих та історіографічних досліджень, при цьому не вказує які саме. Зважаючи на те, що ці спеціальні історичні дисципліни в цілому перебувають в методологічному полі історичної науки, цю тезу варто конкретизувати (с. 53).

6. Як ми зазначали постать професор Бойко-Блохина суперечлива та потребує критичного підходу, наприклад, дисертантка вказує на розробку ним двох наукових методів: «метод спростувань» та «метод виправлення кривотлумачень» (с.99). Ось тут варто було б згадати філософію науки та піддати їх критиці, чого дисертантка не робить. Справа в тім, що спростування або фальсифікація є невід'ємною ознакою наукового пізнання. К. Поппер виділяв можливість спростування як головний критерій науковості. Проте специфіка наукової фальсифікації в тому, що її завдання у пошуці та перевірці наукових фактів, а не в доведенні власної точки зору та дискредитації опонента, що ми дуже часто спостерігаємо в текстах Бойко-Блохина.

7. У своїй роботі Яна Ігоревна зачіпає проблему ідеології, для кращого осмислення цього складного духовного явища варто було б ознайомитися з традиційними науковими підходами, що склалися в світовій науковій думці, тим паче їх усього два: теорія «Інтересів» (К. Маркс) та теорія «Напруги» (К. Гірц). Чого ми не спостерігаємо.

8. Напевно, саме тому робиться головна помилка дисертантки, а саме змішування понять «ідеологія» та «наука». Розглядаючи критику творчості Д. Донцова, вона сприймає спробу Ю. Г. Бойко-Блохина побудувати альтернативну наукову та раціональну концепцію українського націоналізму

нормальним явищем? Хоча така спроба носить всі ознаки ідеологічної спекуляції, а саме залучити для обґрунтування власної світоглядної доктрини авторитет науки. У той час, як ідеологія та науково-дослідна діяльність є несумісними та деаметрально протилежними формами духовної діяльності. Оскільки, кожна ідеологема завжди переслідує реалізацію інтересів певних соціальних груп, а пріоритет наукового знання пошук об'єктивної істини. Так само дослідниця не завжди розрізняє власне наукову та ідеологічно діяльність професора Бойко-Блохина. Наприклад, «Отже, наукова діяльність Ю. Бойко-Блохина в Німеччині була повністю спрямована на поширення українських духовних скарбів серед європейського населення» (с.100). Тобто, даючи правильну оцінку роботи професора Бойко-Блохіна, вона помиляється, називаючи цей аспект його діяльності науковим. Наука нічого не поширює та не пропагує, а лише досліджує оточуючу дійсність та людину як її складову.

Усі вище перераховані зауваження відносяться до категорії загально теоретичних та методичних побажань, які дисертантці слід врахувати у своїй подальшій науковій діяльності. Вони не впливають на загальний високий рівень виконаного дослідження. Офіційний опонент вважає, що дисертація Яни Ігорівни Гаргаун є повністю самостійним і оригінальним дослідженням, виконаним на належному науково-теоретичному рівні та на основі ґрунтовного вивчення широкого комплексу різноманітних джерел і літератури. Отримані авторкою науково обґрунтовані результати в сукупності становлять завершений варіант комплексного вивчення феномену постаті Ю.Г. Бойко-Блохина, його творчого доробку та внеску в розвиток української національної ідеї. Праця здобувача є помітним внеском в історіографію політичної історії України періоду Другої світової війни та другої половини ХХ ст.

Офіційний опонент зазначає, що рукопис дисертації Гаргаун Яни Ігорівни «Юрій Бойко-Блохин: наукова та громадсько-політична діяльність» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р.

№ 567, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

20 березня 2017 року, м. Миколаїв

Офіційний опонент –
кандидат історичних наук, заступник
директора з наукової роботи
Миколаївського обласного
краєзнавчого музею

В.В. Чернявський

Підпис В.В. Чернявського підтверджую
директор Миколаївського обласного
краєзнавчого музею

В.А. Михайлов